

ՀԱՆԴԵՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՌԻՍՈՒՄՆԱԹԵՐԹ

ԽԳ. ՏԱՐԻ — 1929

Կը հմբազրուի եւ կը հրատարակուի ԲՆԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻՇԵՐՆՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԱՆԻ Ի ՎԻԵՆՆԱ ՎՃԱՄԱՍԿՈՒԹԵԱՄԸ ԵՎ ՕՍՏՐԱՐ ԲԱՆՍԱՆԷՐՆԵՐՈՒ:

Բաժանորդագրիւնն է առհն նրկրի հաւնար՝ 1 տետրիւնգ, կանխիկ:

Մեր հասցէն՝

REDACTION DE LA REVUE "HANDES AMSORYA," VIENNE (Autriche), VII, Mechitharistengasse 4.

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՔ

(Նոստրոսոմ Խմբագրութեան.)

- 45. Արեւեան Տօքթ. Ա. — Հէքիմարան: Բոստըն, տպ. Հայրենիք, 1924, 8°, էջ 350: Գին՝ 2 դր.:
46. Արեւեան Բժ. Ա. — Հնգամեայ զրոյցներ, 1923—1928: Բոստըն, տպ. Հայրենիք, 1928: 8°, էջ XII + 413:
47. Արեւեան Բժ. Ա. — Մատենի մանկանց: Բոստըն, տպ. Հայրենիք, 1925, 8°, էջ XVI + 255:
48. Արեւեան Արտ. — Դասագիրք աշխարհագրութեան. Դ. դիրք. Հայաստանի աշխարհագրութիւն Հայաստան, Կիլիկիա եւ գրացի երկրամասեր: Կ. Պ., տպ. Պալքեան, 1922: 8°, էջ 208:
49. Աղատեան Թ. (Աղատունի) — Աղբիւր անմահութեան. Բ. Շարք: Կ. Պ. Սէթեան 1928: 8°, էջ 62: Գին՝ 10 Փր.:
50. Աճէմեան Հայկ. — Մասիս օրացոյց 1929: Թաւրիզ, տպ. Թեմական, 1928:
51. Անոնց օր կու լան: Պարիս, տպ. Գեղարուեստական, 1929: 8°, էջ 34:
52. Առաքելական սահմանադրութիւն, օրով Պիոս ԺԱ. Ս. Բ. կը հրատարակէ 1929 տարուան համար արտաքոյ կարգի յօդոյցի մը: Հոռոմ-Պէյրուս 1929: 8°, էջ 10:
53. Արքիարեան Արք. — Կեանքի պատկերներ, Կատակ մը: Գահիրէ, Յ. Պաղատար, 1929: 8°, էջ 32: Հրակ. Վ. Զարգարեան գրատան, Թիւ 11: Գին՝ 2-50 Ե. դ.:
54. Գուտուբեան Գ. — Զօրվ. Անգրանիկ եւ իւր պատերազմները. Բ. տիպ: Պէյրուս, տպ. Կ. Տօնիկեան, 1929, էջ 40: [Հրակ. Տօնիկեան գրատան, Թիւ 15:] Գին՝ 5 Փր.:
55. Դուրեան Եղիշէ արքեպս. — Այբուբէնը հայ բանասիրութեան: Երուսաղէմ, Ս. Յակոբեանց, 1928: 8°, էջ 72: Գին՝ 3 Եգ. դ. 5:
56. Երուանդ Հրաչ. — Ի՞նչ տեսա՞մ Հնդկաստանի եւ ճափարի մէջ: Բոստըն, 1927: 8°, էջ 96: Հրակ. Պայքարի:
57. Թուղթ հովուական Տն. Պ. Պ. Ժ. Գ. Ի Թերզեան, Պատրիարքի Տանն Կիլիկիոյ: Պէյրուս, տպ. Cathol., 1929: 8°, էջ 12:
58. Կուրաիկեան Ստեփան Յ. — Կենսագրական դճեր, իր կրթական գործունէնէութեան 45ամեայ յորեկանին առիթով: Կ. Պ., տպ. Դ. Յովհաննէսեան, 1929: 8°, էջ 16:
59. Համաճարակներ եւ անոնց դէմ պայքար: Զրանս. Թրգմ. (պատկերադար): Կ. Պ., Հրա. Տեղապահ Ընկ., 1928: 8°, էջ 142:
60. Մանուկեան, Տօքթ. Յ. — Զերմամբութիւն: Սօֆիա, Արաքս, 1926: 8°, էջ 8:
61. Նեմեհիս — Թուրքերը եւ մենք (վերագնահատումներ): Աթէնք, տպ. Նոր Օր, 1928: 8°, էջ 70: Գին՝ — 50 դր.:
62. Նոր գրացոյցակ Վահան Յ. Ուղուենան գրատան: Պէյրուս 1928: 8°, էջ 56:
63. Զիլիկիլիկեան Եղիշէ Եպս. — Վաւերագիրները լուսանկարը: Երուսաղէմ:

"HANDES AMSORYA"

MONATSSCHRIFT FÜR ARMENISCHE PHILOGIE

XLIII. JAHRGANG — 1929

Herausgegeben und redigiert von der MECHITHARISTEN-KONGREGATION IN WIEN unter Mitwirkung zahlreicher Armenisten.

Preis dieses Jahrganges 1 Pfund Sterling.

Unsere Adresse:

ՀԱՆԴԵՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՌԻՍՈՒՄՆԱԹԵՐԹ

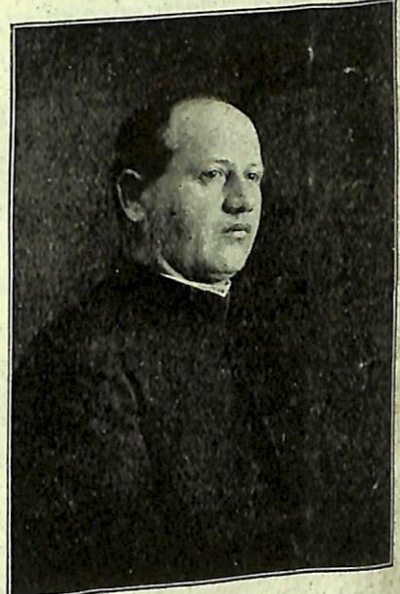
ԹԻԻ 5

ՄԱՅԻՍ

ԽԳ. ՏԱՐԻ 1929

ՊՐՈՓ. Դ. Կ. ՍԻՄՈՆ ՎԵՐԵՐ +

Փրայբուրգի Համալսարանին Վարչութիւնը կը հաղորդէ մեզի ցաւ ի սիրտ արհնաշատ Ուսուցչականին գրեթէ անակնկալ մահը յետ կարճատեւ հիւանդութեան՝ 12 մարտ 1929: Հայագիտութիւնը յանձին Պրոֆ. Վեքերի կ'ողջայ մասնաւորապէս հայ Հայրախօսութեան եւ հայ Եկեղեցական Պատմութեան ուսումնասիրութեան հոգեւին նուիրուած Մասնագէտի մը անդարմանելի կորուստը: Իր հոյակապ Աշխատակցին անմոռաց յիշատակին իբրեւ յարգանք վերջին «Հանդէս Ամսօրեայ»-ն կը նուիրէ հետագայ տողերը:

Սիմոն Վեքեր ծնած է Բոլինգէն 1 յունուար 1866: Փոքրիկ ուսանողի հանգամանքով անցած է Սիմոն Փրայբուրգի Երկրորդական Վարժարանը, զոր 1887ին աւարտած է փայլուն վկայականներով: Յետոյ սկսած է յաճախել տեղոյն Համալսարանը՝ նական Anima հաստատութեան մէջ ուսած է արեւելագիտութիւն եւ նաեւ հայագիտութիւն, զոր նախասիրած է եւ նախընտրած իրեն յատուկ մասնագիտութիւն: Վեքերի հայերէնի ուսուցիչներն եղած են Յովհ. Վ. Մխչրեան (Հոռոմ) եւ Հ. Բ. Վ. Պիլեգիկեան (Վիեննա):

Փրայբուրգի Համալսարանին մէջ իբր Ուսուցիչ Զատագրութեան դասախօսելու հազիւ արտօնուած՝ 1896ին Վեքեր հրապարակ կը հանէ հայագիտական անդրանիկ եր գործը, Zur Geltung der hl. Schrift bei den alten Armeniern խորագրով մանր ուսումնասիրութիւնը, ուր հայ մատենագիրներու (Եզնիկի, Ղ. Փարպեցոյ, Եղիշէի, Յ. Մանդակունոյ) գործածած Ս. Գրոց տեղիքներու մանրակրկիտ քննութեամբ կ'ապացուցանէ հայագէտ Ուսուցիչը թէ «հայ ազգը ամբողջ ին կուտարանը, թէ կ'առաջնականն եւ թէ երկրորդականն զրքերն, ունէր թարգմանութեամբ» եւ թէ 1896, Գ., էջ 463-489. Հրատարակուած Տիւրքիական աստուածաբանական եռամսեայ թերթին մէջ, 1897, էջ 129-137: հայերէն ամբողջական թարգմանութիւնը տես հանդէս Ամսօրեայ, 1897, էջ 129-137:

հայերու քով կար Ս. Գրոց ներշնչութեան վարդապետութիւնը իր իսկական իմաստով: — Այս մենագրութեան կը յաջորդէ 1897ին *Abfassungszeit und Echtheit der Schrift Ezniks: Widerlegung der Irrlehren* համառոտ ուսումնասիրութիւնը², որ կ'ապացուցանէ թէ «Ընդդէմ աղանդոց»ին գրութեան հնարաւորագոյն ժամանակաշրջանն է 443(5)—448 եւ թէ կան համոզիչ ներքին ու արտաքին պատճառներ գործոյս վաւերականութեան: — 1898ին լոյս կը տեսնէ քրիստոնէական ճշմարտութիւններու պաշտպանութեան ու շատագովութեան ի նպաստ հայ հնագոյն մատենագիրներու քով պահուած տեղիքներու յորինուածական ուսումնասիրութիւնը՝ *Die Apologie der christlichen Wahrheit bei den Armeniern des Allertums*³: — Արարատը Ս. Գրոց մէջ: Ի՞նչ կը նշանակէ այս անունը, լեռա՞ն անուն է ծննդոց Գրքին մէջ: Մի եւ նո՞յն նշանակութիւնն ունի այս անունն այն ամէն տեղեր, ուր կը հանդիպի: Հարցումներ, որոնց Ս. Գրոց մեկնիչներուն տուած շատ անգամ սխալ ու անճիշտ պատասխաններն ուղղելու փորձով է որ կը ձեռնարկէ Վեբեր հիմնական ուսումնասիրութեան *Ararat in der Bibel*⁴, ուր հնագիտական տուեալներու առաջնորդութեամբ Ս. Գրոց մասնաւորապէս ծննդոց գործածած «Արարատ» անուան տեղագրութիւնը կը յատկորոշուի եւ իմաստը կը պարզաբանուի: — Ուսուցչապետ Վեբերի հայագիտական գլուխ գործոցն է անտարակոյս *Die katholische Kirche in Armenien*, ուր քննապատմականօրէն կ'ուսումնասիրուի հայ եկեղեցւոյ հիմնարկումն ու զարգացումը բաժանումէն յառաջ: Իբր նպաստ քրիստոնէական եկեղեցւոյ եւ քաղաքակրթութեան պատմութեան⁵: Պատմութիւն, որ իսկապէս համապատասխանէ ժամանակիս պահանջներուն, որ անողորք քննադատութեամբ կըռէ աւանդուածն ու լռուածը, որ կարողանայ կարելոյն չափ որոշել զրոյցն ու թարմատար զարդարանքներն իրականէն ու էականէն, որ յաճախապէս տարածայն ներքին ու արտաքին վկայութիւններն ու աղբիւրները ջանաւ հնարի ներդաշնակել եւ կամ՝ ընտրել լաւագոյնը, որ սակաւաթիւ ու շատ ստէպ ոչ ամէն կասկածանքէ զերծ աղբիւրներու հայթայթած թերագոյն եւ մթարագոյն նիւթերովն ալ փորձէ լուսաբանել ամբողջական ազգի մը հնութեան կարեւորագոյն շրջանին էական կէտերը՝ ներկայացնելով իրերն այնպէս, ինչպէս էին ու բացատրելով անոնց պատճառական կապերը եւ վերջապէս քննադատական պատմութիւն մը դնել ընթերցողին առջեւ — ահա այս է եղած Ուսուցչապետին նպատակը: «Հեղի՛ նակը, կը գրէ Տաշեան, հանգանակած է գործ մը, զոր այսուհետեւ ամէն բանաւէր, որ յիշեալ դարու հայոց եկեղեցական եւ նաեւ ընդհանուր պատմութեամբ կը զբաղի, ինչ կարծիք ալ ունենայ կամ՝ զոյացնէ այս կամ՝ այն կէտի մասին, չի կրնար անտես ընել»⁶: Հայասէր Ուսուցչապետը կը պսակէ իր գլուխ գործոցը գրաւիշ վերջաբանով, ուր այնքան յուզիչ շեշտերով կը խտացուի էութիւնը հայ հնագոյն եկեղեցական պատմութեան, որ ճոխ է կեանքի դառնակակիծ արկածներով, դժբախտ ու տխուր դէպքերով, բայց նաեւ լի է վեհանձն նկարագիրներով:

² Հրատարակուած Տիւրքիոյն աստուածաբանական եռամսեայ թերթին մէջ, 1897, էջ 367—398. հայերէն թարգմանութիւն տես Հանդէս Ամսօրեայ, 1898, էջ 22—25, 110—113 եւ 201—206:
³ Հրատարակուած *Der Katholik* թերթին մէջ, Zeitschrift für katholische Wissenschaft u. Kirehliche Leben, 1898, Գ., էջ 214—231, 311—326:
⁴ Հրատարակուած Տիւրքիոյն աստուածաբանական եռամսեայ թերթին մէջ, 1901, Գ., էջ 326—374, հայերէն թարգմանուած Հ. Բ. Պիլէզի Գեղեցեան, Վիեննա, 1901 (Ազգ. Մտնդրն. ԼԹ.), ուսումնասիրութեան մեթոտովը հրատարակած է Յ. Թոփճեան նոր դարի մէջ, 1901, Թ. 152 եւ 154:
⁵ Die katholische Kirche in Armenien, ihre Begründung und Entwicklung vor der Trennung. Ein Beitrag zur christlichen Kirchen- und Kulturgeschichte, Freiburg im Br., 1903, էջ XX+532, հայերէն ամփոփում տես Տաշեան. Հանդ. Ամս., 1903, էջ 133—138, 173—176 եւ 234—240:
⁶ Հանդէս Ամսօրեայ, 1903, էջ 240:

ազնիւ անճնաւորութիւններով, եւ ժողովրդական ոգւոյն գրաւիշ արտայայտութիւններով: — *Gottesminne* գեղարուեստական թերթին մէջ 1905ին կը հրատարակէ Վեբեր հայ կրօնական բանահիւսութեան մասին փոքրիկ ակնարկ մը, *Die religiöse Poesie bei den Armeniern*⁸, որ կը բովանդակէ Շարականներու, Տաղերու, Գանձերու եւ ներքողներու ու հայ եկեղեցական բանահիւս հեղինակներու մասին համառոտ տեղեկութիւններ: — «Հանդէս Ամսօրեայ»ի քսանեօթիս ամսուայ տարեշրջանին առթիւ 1911ին հրատարակուած Յուշարձանին կը մասնակցի նաեւ Ուսուցչապետը *über die Versuche, den Verfasser der Invektiven gegen die Armenier: Migne, Patrologia graeca* 132, S. 1154ff. zu bestimmen յորուածով⁹: Այս նիւթի մասին նախապէս արդէն արտայայտուած էր Վեբեր *Kirchliches Handlexikon*ի մէջ հակառակ Migneի (անդ), Kaulenի (*Freiburger Kirchenlexikon*, VI, 941f.), Ehrhardtի (*Krumbachers Byzantinische Literaturgeschichte*, էջ 81—89), Տէր-Սահակեանի (*Byzantinische Zeitschrift*, 1910, էջ 49ff.) եւ Fickerի (*Erlässe des Patr. v. Konst. Alexios Studites*, Kiel 1911, էջ 53) կարծիք յայտնելով թէ Migneի մօտ հրատարակուած խնդրական չորս հատուածներն ալ գործեր են միեւնոյն հեղինակի, զոր ոչ թէ 12., այլ 8. դարուն մէջ գետեղելու է, բայց սակայն պէտք է նոյնացնել Սահակ Գ. Կաթողիկոսին հետ: Յուշարձանի մէջ աւելի մանրակրկիտ կ'ուսումնասիրուի գրութիւններու ժամանակն ու հեղինակը: Իբր վկայութիւն յառաջ բերուած հայրերը, յիշատակուած ժողովները, շօշափուած քաղաքական կացութիւններն ու յանդիմանուած հերետիկոսապետները թոյլ կու տան որոշելու գրութեան *terminus post quem*, ... Daher darf man annehmen, daß der Verfasser der Invektiven und des Geschichtsabrisses noch geraume Zeit später lebte als Isaak III., obwohl er mit ihnen die geschichtliche Betrachtung abschließt (էջ 178): Եւ որովհետեւ այս գրութիւններու մէջ Յովհաննէս Օձնեցի չի յիշատակուիր, հարկ է որ խնդրական գրութիւններու հեղինակը զգալապէս շատ յառաջ ենթադրուի քան ներսէս Կլայեցի (1166—1173), Ներսէս Լամբրոնացի (1183—1198) եւ Գրիգոր Ա. (1065—1071): Ո՞վ էր սակայն իսկական հեղինակն այս գրութիւններուն: Ուսուցչապետին մանրակոյց որոնումներուն չի յաջողիր դրական վերջնական պատասխան տալ այս հարցին՝ Ein positives Resultat über den Verfasser läßt sich noch nicht geben (էջ 180): — Իրենեայ Յոյցքին եւ Ընդդէմ աղանդոցին դարակազմիկ գիտը (1904) հրատարակ կը հանէ վերստին անխոնջ Հայագետը: Յոյցքի Կ. Տէր-Մկրտչեանի եւ Ե. Տէր-Մինասեանի գերմաներէն թարգմանութեան (1908) անբաւարար հանգամանքը, ինչպէս նաեւ ոչ հայերէնագետ Harnackին ըմբռնումները դրդապատճառ կը հանդիսանան Վեբերի գերմաներէն նոր թարգմանութեան ձեռնարկին¹⁰: Այս թարգմանութիւնը բնական է թէ կը վիրաւորէ անճնասիրութիւնը հայ թարգմանիչներուն, որոնք ասիական անփափկանկատութեամբ կը փորձեն վեժեցնել նոր թարգմանութեան յարգն ու արժէքը: Ուսուցչապետը սակայն անիրաւ ու կոպիտ այս յարձակումներուն գիտէ պատասխանել գերմանական առարկայականութեամբ՝ *Randglossen zu Ter-Mkerttschians und Ter-Minassiantz Übersetzung von der Epideixis des hl. Irenäus*¹¹ գրութեամբ: Վերջ տալու համար անտարակոյս *Lüdtke*ի այն առարկու-

⁷ Die katholische Kirche in Armenien, էջ 251:
⁸ Monatschrift für religiöse Dichtkunst, Münster i. W., Գ., տարեշրջան 1905, էջ 394—405:
⁹ *Monatschrift für religiöse Dichtkunst*, Münster i. W., 1911, էջ 175—180:
¹⁰ *Des heiligen Irenäus Schrift zum Erweis der apostolischen Verkündigung*, aus dem Armenischen übersetzt, Kempten und München 1862, XVIII+67 (Bibliothek der Kirchenväter):
¹¹ S. A. aus der Zeitschrift *Der Katholik*, 1914, էջ 9—44:

Թեան թէ իր թարգմանութիւնը հայ բնագիրը չի ներկայացրնէր բառական¹², Ուսուցչապետը կը ձեռնարկէ այս անգամ լատիներէնի վերածել հայ Յոյցքը՝ *Sancti Irenaei Episcopi Lugdunensis Demonstratio apostolicae Praedicationis*¹³. — Ինչպէս տեսանք, բազմադիմի ուսումնասիրութիւններու նիւթ կը հայթայթէ Ուսուցչապետին եզնիկեան Ընդդէմ աղանդոցը, զոր ոչ միայն հիմնովին կը քննէ եւ կը վերլուծէ ամենուրեք, այլ նաեւ կը թարգմանէ ի վերջոյ գերմաներէնի: Während die Übersetzung Schmidts nach möglichst großer Treue der Wörtlichkeit in Wortwahl und Wortfolge strebte, wurde hier nach einer dem deutschen Sprachgeist und Satzbau möglichst gerecht werdenden Übersetzung gestrebt, gleichwohl aber auf inhaltliche Treue im deutschen Ersatz des armenischen Worttextes nicht verzichtet. Եզնիկի նորագոյն այս թարգմանութիւնը կը կազմէ առաջին մասը Bibliothek der Kirchenväter մատենաշարին մէջ հրատարակուած հայ եկեղեցական հատընտիր գրութիւններուն երկհատոր հաւաքածոյին¹⁴, որուն ծրագիրն է թարգմանաբար ծանօթացընել գիտական աշխարհին հայ եկեղեցական պատմական գրութիւնները, տալ անոնց հեղինակներուն համառօտ, բայց քննադատական կենսագրութիւններն ու վերջապէս լուսաբանել բնագիրները: — Հաւաքածոյիս երկրորդ տեղը կը գրաւէ Կորեան Պատմութիւն Մաշթոցի¹⁵: Ինչպէս կը շեշտէ Տէր մոյ ե ան (Հանդ. Ամս., 1928, էջ 480), Կորիւնի վեբերեան նոր այս թարգմանութիւնը գերազանցաբար բարձր է թէ՛ Էմիւնի Քրանսերէն եւ թէ՛ Վելտէի գերմաներէն թարգմանութիւններէն, բայց հայագէտը անյիշատակ կը ձգէ Մարկուարտի հատուածական թարգմանութիւնները, որոնք բանասիրական թանկագին արժէք ունին (Über den Ursprung des armenischen Alphabets եւ այլն, Վիեննա 1917), նոյնպէս Նորայր Բիւզանդացոյ «Կորիւն վարդապետ եւ նորին թարգմանութիւնը», մենագրութիւնը (Տիփղիս 1900), ուր յատկապէս ուսումնասիրած է Նորայր Կորեան գրութիւնն ու լեզուն հմտորէն մեկնաբանած Մաշթոցի վարքին խրթին տեղիքները ու հանգամանորէն սրբագրած կամ պարզաբանած աղճատուած կամ մթին բառերն ու ստութիւնները: — Կորեան կը յաջորդէ թարգմանութիւնը Յաճախապատուէ քաղուածաբար ընտրուած եօթն ճառերու¹⁶, որոնց առաջին հինգը կը թարգմանէ Ե. Սոմմէր, իսկ յաջորդ երկուքը՝ Վեբեր: Մինչ Միւլլերի ամբողջական թարգմանութեան մէջ Յաճախապատուէ կ'ընծայուի ըստ աւանդութեան Լուսաւորչի (Reden und Lehren des hl. Gregorius des Erleuchters, Patr. v. Armenien, Regensburg 1872), Սոմմէր-վեբերեան բարդաւոր թարգմանութեան մէջ «Մեսրոպ»ն է որ կը դառնայ հեղինակ Յաճախապատուի ըստ Welteի (Kirchenlexikon, VIII, էջ 1308) եւ Vetterի (Nirschl, Patrologie, III, Մայնց 1885, էջ 219ff.): Հետաքրքրական են այս բնաբանը պաշտպանելու համար Հայագէտին մէջըրեւած պատճառաբանութիւնները (Ներածութիւն, էջ 237—253): — Հաւաքածոյին երկրորդ հատորին սկիզբը կը գետնդուի Մամբրէի Ի յարութիւն Ղազարու իսկապէս անպատճառ ճառին թարգմանութիւնը¹⁷. Fink (Literaturen des Ostens,

¹² Bemerkungen zum Erweis, *ի թեոթիս* Zeitschrift für Kirchengeschichte, 1914, էջ 255—260, *տևս անդ*: էջ 438—442 Weberի պատասխանը՝ Berichtigung.
¹³ Ex armeno vertit, prolegomenis illustravit, notis locuplavit S. Weber, Friburgi Briscoviae 1927, VIII+124:
¹⁴ Ausgewählte Schriften der armenischen Kirchenväter I, aus dem Armenischen übersetzt, München, Եզնիկ 25—180: Շահեկան է թարգմանութեան նախադրուած ներածութիւնը, էջ 1—24:
¹⁵ Koriun, Beschreibung des Lebens und Sterbens des hl. Lehrers Mesrop, übersetzt und mit Einleitung versehen von Dr. S. Weber, *անդ*, էջ 196—232, *Ներածութիւն*, էջ 181—195:
¹⁶ Ausgewählte Reden aus dem Hatschachapatum (5. Jahrhundert, hl. Mesrop) übersetzt von Eugen Sommer und Dr. S. Weber, mit einer Einleitung versehen von Dr. S. Weber, *բնագիր* 251—318, *Ներածութիւն* 233—253:
¹⁷ Mambre Verzanogh, Homilie über die Auferweckung des Lazarus, aus dem Armenischen übersetzt und mit einer Einleitung versehen von Dr. S. Weber, *անդ բնագիր*, էջ 9—27, *Ներածութիւն* 1—8:

VII, էջ 96) այս ճառին համար գրած էր արդէն ժամանակին թէ է ein Muster einfaches, allen leeren Wortprunk meidender Erzählung und Gedankendarlegung: — Կը յաջորդէ Յ. Մանդակունոյ ճառերուն թարգմանութիւնը, աշխատասիրութիւն Joseph Blatzի, որուն կը գործակցի Ուսուցչապետը ներածութեամբ եւ ծանօթագրութիւններով¹⁸: — Հայ եկեղեցական հայրերու գրութիւններուն նուիրուած հատորը կը փակէ Եղիշէի Հայր մերի մեկնութեան եւ միանձանց խրատին թարգմանութիւնը, որուն նախադրուած ներածութիւնը զուրկ չէ նոյնպէս շահեկանութենէ¹⁹: — Երկհատոր նախադրուած ներածութիւնը զուրկ չէ նոյնպէս շահեկանութիւն, որուն մէջ կ'ուսուցանուի սկիզբը կայ բառական ընդարձակ ներածութիւն, որուն մէջ կ'ուսուցանուի մատենագրութեան պատմութիւնը (Ե.—Ը. դար), ուր սակայն բնագրին ղեռնարկը հայ մատենագրութեան պատմութիւնը բանասիրական տուեալները²⁰: — Կանտեսուին ղեռնարկաբար վերջին տարիներու բանասիրական տուեալները Անխոնջ Հայագէտին հայագիտական վերջին գործը կը կազմէ Հանդէս Ամսորեայի բառասնամայ տարեդարձին իբր յիշատակարան հրատարակուած բառացիկ թուոյն մէջ լոյս տեսած մանր գրութիւնը, որ կ'ուսումնասիրէ հայ հին մատենագիրներու (Մամբրէի, Եղիշէի, Կորեան եւ Մանդակունոյ) յիշած կամ նկարագրած պաղեստինեան տեղագրութիւնը, այսպէս Սիոն լեռան դիրքը, Բիւթանիայի եւ Բեթաբրայի Երուսաղէմէն հեռաւորութիւնը, Գերգեսայի իսկական վայրը, Թափոր, Չիթենեաց, Գողգոթա լեռներուն, ինչպէս նաեւ Յովսափատու ծորոյն պատմական դէպքերու հետ ունեցած զուգակցութիւնները եւ այլն²¹: — Վեբերի հայրախօսական եւ եկեղեցապատմական ուսումնասիրութիւնները լիակատար ծանօթացընելու համար մեր ընթերցողներուն մէջ բերուած աշխատութիւններուն կը կցենք նաեւ հետեւեալ մանր գրութիւնները: Հանդէս Ամսորեայի խմբագրութեան խնդրանքով կը գրէ Վեբեր երկու նշանաւոր հայագէտներու կենսագրականները՝ Շմիդի (1843—1904, Հանդ. Ամս., 1905, էջ 241—244) եւ Փետտէրի (1850—1906, Հանդ. Ամս., 1906, էջ 353—358): — Կը գրախօսէ Եզնիկի շմիդեան գերմաներէն թարգմանութիւնը՝ Zur apologetisch-patristischen Literatur, հրատարակուած Oberrheinisches Pastoralblattի մէջ, 1900, էջ 351—353, թրգմ. Հանդ. Ամս. 1901, էջ 211—212, նոյնպէս Իրենեայ Յոյցքի Կ. Տէր-Մկրտչեանի եւ Տէր-Մինասեանի հրատարակութիւնը՝ Tübinger Quartalschrift, 1909, էջ 557—562, ինչպէս նաեւ Կ. Տէր-Մկրտչեանի գրած ու հրատարակած Կնիք Հաւատոյ հայրախօսական ժողովածոյն՝ Oriens Christianus, Neue Serie, V, 1915, էջ 334—339 եւ վերջապէս Գալէմբերեանի «Կենսագրութիւններ երկու հայ պատրիարքներու եւ տասն եպիսկոպոսներու եւ ժամանակին հայ կաթողիկոսի» գործը՝ Oriens Christianus, Neue Serie, VI, 1916, էջ 334—335: Անողորմ մահը կը բառնայ հայագիտութեան մեծ դէմքերէն մին եւս անդարձ: Խնդիր է թէ իր կրթած հայագէտները պիտի կարողանան յստաջ վարել գործն այն թափով ու այն եռանդով, որով աշխատեցաւ ինքը՝ մեծ Ուսուցչապետ Հայագէտը. Յուսանք:

¹⁸ Reden des arm. Kirchenvaters Johannes Mandakuni, aus dem Armenischen übersetzt von Joseph Blatz, mit einer literargeschichtlichen Einführung von Dr. S. Weber, *անդ, բնագիր* 50—269, *Ներածութիւն*, 29—268:
¹⁹ Elisehe, Erklärung des Vaterunsers und Worte der Ermahnung über die Einsiedler, aus dem Armenischen übersetzt und mit Einleitungen versehen von Dr. S. Weber, *անդ, բնագիր* 277—285 եւ 291—298, *Ներածութիւն* 273—275 եւ 287—290:
²⁰ Allgemeine Einleitung. Die patrologische Literatur der Armenier, *անդ* I, էջ XI—XXVII:
²¹ Bemerkungen zur palästinensischen Ortskunde aus altarmenischen Schriftstellern, Հանդ. Ամս. 1927, էջ 817—826: